

WERKEN AAN DE DIJK (WESTKAPELLE)

Deze koffer is samengesteld door het Polderhuis in Westkapelle. HET ZIJN DUS ALLEMAAL BRUIKLENEN!!!

Dat de Westkappelse Zeedijk niet zomaar een dijk is, begrijpt iedereen die zich begeeft op dit machtige kunstwerk. Als een vooruitgeschoven post beschermt hij de ‘Westkaap’ van Walcheren al eeuwen tegen de zee. Dijkwerkers bouwden en onderhielden hem, zodat hij op peil bleef om de rusteloze zee en andere bedreigingen te weerstaan. De dijk werkt als een magneet. Het is een echte attractie voor bezoekers die van heinde en verre komen, maar ook voor inwoners van Westkapelle. Nergens op Walcheren besef je beter dat de mens dit voormalige eiland eigenlijk maar in leen heeft van de Noordzee.

Opzet voor een bijeenkomst

- Tenzij je met deze koffer naar Westkapelle gaat, is het onderwerp niet zo bekend. Westkapelle, met al haar rode daken, ligt dan verscholen achter de machtige zeedijk, een indrukwekkend gezicht! Je kunt dan beginnen over het feit dat bijna heel Nederland onder zeeniveau ligt en het water altijd een gevaar heeft gevormd. *Weet iemand het hoogteverschil tussen eb en vloed? > gebruik hiervoor het getijdeboekje.*
Zijsporen:
 - Het werd ook gebruikt: verschillende waterlinies, w.o. de Nieuwe Waterlinie het meest bekend is, waren gebieden die onder water konden worden gezet om de vijand tegen te houden (zie hieronder)
 - ook het onder water zetten van Walcheren in 1944: mensen die vroeger met vakantie in Domburg kwamen, herinneren zich de bunkers in de duinen waar kinderen in speelden. Ze zijn weggehaald omdat ze instortten. Je ziet toch nog veel bunkers in het landschap achter de duinen, restanten van de Atlantikwall.
 - De kreek is het gat waar het water een jaar lang het eiland instroomde nadat de dijk was gebombardeerd. Andere krekken: Oostwating/Veere, Nolledijk/ Nollebos bij Vlissingen en Rammekens).
- Op Walcheren had je hoofdzakelijk boeren. Westkappelaars gingen zich al snel specialiseren in het onderhoud van dijken. Arnemuïden (vissers) en Westkapelle (dijkwerkers) vormden dan ook aparte groepen, die vaak niets wilden hebben van de andere dorpen. Iemand vertelde dat zijn vader verliefd was op een Westkappels meisje maar het dorp niet in kwam, ook niet 's nachts, want dan werden er touwen door de straten gespannen en in het pikdonker zag je ze niet! > *Laat het petje zien, inclusief touw. Misschien wil iemand het op zetten?*
 - Van het petje kan het gesprek een zijspoor nemen en belanden in een gesprek over de Walcherse dracht (zie hieronder).
- De dijkwerkers waren in bendes georganiseerd en hadden een bepaalde basisuitrusting > *de juten zak, sisal touw, afzetband, gatenboor, het stukje basalt*.
 - Ook hebben sommige mensen misschien herinneringen aan de vrouwen in dracht boven op de dijk? Zij waren erg betrokken bij het werk van de mannen, ook b.v. tijdens het herstel van de dijk na de Tweede Wereldoorlog. Ze (of de kinderen) brachten koffie en boterhammen mee rond het middaguur (> *koffiekruik en boterhamzakje*). Als er grote stormschaden waren, was het feest, want dat betekende werk. De vrouwen bakten dan bepaalde koeken (smouters) > *De een z'n dood is... (een ander z'n brood)*.

- Je kunt praten over de bouw van een dijk: alles met scheppen en kruiwagens! (> rijshout, helmgras en basalt).
 - Een zijspoor: op Schouwen-Duiveland zie je, als je over de stormvloedkering of over de Zeelandbrug rijdt, zogenaamde ‘inlagen’: toen men nog niet wist hoe men de dijken echt stevig kon maken, werden ze vaak ondermijnt door de zee en kon een dijk zomaar instorten. Daarom bouwde men een tweede dijk achter de buitendijk. Het gebied tussen de twee dijken werd uitgegraven om de achterliggende dijk te bouwen).
- Jutten: iedereen die tussen Westkapelle en Vlissingen woont weet hoe dicht bij de kust de vaargeul ligt (een onderwerp kan zijn de loodsbotten die de schepen de vaargeul door moeten begeleiden). Bij slecht weer verging een schip soms en dat betekende extra inkomsten. Er zijn zelfs verhalen dat de Westkappelaars vuurtjes maakten om de schepen 's nachts bij slecht weer in de war te brengen! (*voorwerpen: de verrekijker, het theekistje, de scheermesjes en de koutjes > leuke verhalen!*)
- Ook schelpen waren een extra bron van inkomsten!
- De sluive is altijd een succes. Vraag of men weet wat het is. Meestal is er wel iemand die begint te gieglen...

Achtergrondinformatie

De Westkappelse zeedijk

De dijk van Westkapelle, "de voormuur van Walcheren tegen de Noordzee", is een voortdurende zorg geweest van de Westkappelaars en van het polderbestuur, later de waterschappen Walcheren, Zeeuwse Eilanden en Scheldestromen. Men noemde hem vroeger wel "de gouden dijk", dit vanwege de extreem grote sommen gelds en de gigantische hoeveelheid aan zand, steen, klei, hout stro, asfalt en beton die erin zijn geïnvesteerd.

Aanvankelijk lag Westkapelle, dat omstreeks het jaar 1000 is ontstaan, beschermd achter een duinenrij met een smal strand. De eb- en vloedstromen van en naar de Westerschelde, toen Honte genaamd, tasten de duinenrij aan. In 1432 was de toestand zo verslechterd, dat de abt en het stadsbestuur van Middelburg poolshoogte kwamen nemen. De inwoners van Westkapelle hadden aan de noodklok geluid en vroegen om meer bescherming door een "cleen dijkslijn". De kleine dijk, die toen werd aangelegd, is nog niet het begin van de Westkappelse Zeedijk. In 1483 wordt er gesproken van een "ware" (binnendijk) met een lengte van 480 meter, achter de duinen. In de eerste helft van de 16e eeuw werd de duinenrij zodanig door stormvloedden aangetast, vooral in 1530 en 1532, dat de duinen overgehaald moesten worden en omgevormd tot een dijk. In 1540 werd het eerste staketwerk (korte paalhoofden op de dijk om de golfslag te breken) aangebracht in de aanwezigheid van keizer Karel V. De dijk had toen een lengte van ongeveer twee kilometer. Tot in de 19e eeuw was het dijklichaam, dat zelf uit zand bestaat, bekleed met krammatten. Deze matten waren van stro en vergden veel onderhoud.

Het Polderbestuur en andere autoriteiten hebben altijd geprobeerd de buitendijk te behouden. Pas in 1642 vielen buiten- en binnendijk samen. De duinen aan weerszijden van de dijk namen in de loop van de tijd in omvang af. Daardoor nam de lengte van de dijk steeds verder toe: ruim 3200 meter eind 17e eeuw, 3800 meter in 1870, nu ruim 4 kilometer.

Door afname van de dijk aan de zee kant en daardoor noodzakelijke versterkingen aan de landzijde verplaatste de dijk zich ook steeds meer landinwaarts. Dit liet het dorp niet onberoerd. In 1470 moest de kerk worden afgebroken en werd, na een kortdurig gebruik van een noodkapel aan de oostzijde van de Oude Markt, een nieuwe kerk met toren gebouwd

oostelijk van de stad. Alleen de toren heeft de tand des tijds doorstaan en staat nog steeds aan de rand van het dorp. Ook voor de grote dijkverzwaring in het kader van de Deltawet in de jaren 1986-1988 moest een deel van het dorp worden opgeofferd.

Niet alleen werd de dijk langer en verschoof hij ongeveer 230 meter landinwaarts, ook veranderde hij van vorm en werden er verschillende materialen gebruikt om de dijk te bekleden. In de 16e en 17e eeuw was de dijk steil. De kennis en ervaring over dijken en de kracht van de zee namen echter toe. "De stijlte veroorsaecht meerder gewelt van water", stond in een advies. In 1632 werd de dijkhelling dan ook verflauwd. De Westkappelse mannen gingen zich al snel omscholen van vissers en touwslagers naar dijkwerkers; zij werden specialisten in het onderhouden en herstellen van de dijk.

Later werd rijsbeslag aangebracht met vlechttuinen, waartussen stenen werden gelegd, afkomstig uit de steengroeven in Vlaanderen en Henegouwen. Deze Vilvoordse en Doornikse steen vormden een betere bescherming van het dijklichaam. Maar niet voldoende. De stenen van soms wel 1600 kg werden door de kracht van de golven uit het staketwerk geworpen. Het rijsbeslag werd vervangen door een steenglooiing. Verschillende steensoorten werden gebruikt; vanaf 1868 basalt. Daarna ook beton en tegenwoordig is alles voorzien van een asfaltlaag met breuksteen.

Naast stormvloed, schade door sloopstrandingen en de paalworm, die alle staketwerken en paalhoofden aantastte, zijn twee jaartallen belangrijk: 1682 en 1944. Op 26 januari 1682 brak de dijk door aan de zuidzijde, ongeveer waar nu "d'n berm" op het badstrand ligt. Vijf volle getijden zeewater kwamen het land binnen. Op veel plaatsen was zware schade. Het was de eerste en de enige keer dat de Westkapelse Zeedijk doorbrak ten gevolge van natuurgeweld. De dijkdoorbraak in oktober 1944 werd veroorzaakt door menselijk handelen. Een geallieerd bombardement, bedoeld om door het onderwaterzetten van Walcheren de Duitsers te verdrijven, maakten een gat van 125 meter in de dijk. In de tijd daarna werd dit door eb- en vloedstroom werd verbreed tot ongeveer 600 meter. Tegelijkertijd werd Westkapelle met de grond gelijk gemaakt. Op 12 oktober 1945 was het dijkgat, na veel menselijk leed en bijna bovenmenselijke inspanningen gedicht, door het aanleggen van een inlaagdijk. Deze "nooddijk" ligt er, zij het met de nodige aanpassingen en versterkingen, nog steeds. Het badstrand dat daardoor is gecreëerd, heet in de volksmond nog steeds "'t Gat".

In de jaren na de Tweede Wereldoorlog vonden uitgebreide herstelwerkzaamheden plaats aan de gehele dijk en werden de Duitse verdedigingswerken, de Atlantikwall, opgeruimd. Dankzij dit tijds herstel doorstond de dijk de rampzalige stormvloed van 1 februari 1953. Als gevolg van deze watersnoodramp werden hogere eisen aan de zeeweringen gesteld, waardoor in de jaren 1986-1988 ook de Westkapelse Zeedijk werd verzaaid en verbreed. De dijk werd op Deltahoogte gebracht, zoals dat toen heette. Het binnentalud van de dijk kwam 50 meter meer landinwaarts te liggen. De oude Dijkstraat werd vervangen door een nieuwe. In de jaren 2006-2010 vonden opnieuw versterkingen plaats in het kader van de projecten Zeeweringen en Zwakke Schakels.

Dijkwerk en dijkwerkers

Toen vanaf de 15e eeuw de duinen voor Westkapelle stap voor stap werden getransformeerd tot een dijk, specialiseerden de inwoners van het dorp zich als dijkwerker. Het grootste deel van de mannelijke beroepsbevolking van Westkapelle was eeuwenlang werkzaam aan de zeedijk.

De dijkwerkers waren georganiseerd in een elftal groepen, **benden** genaamd. Deze benden waren verdeeld in drie soorten: timmerlieden, rijswerkers en een elfde bende, waarin mannen die eigenlijk een ander beroep uitoefenden waren opgenomen en die als losse arbeiders

meehielpen met daggeldwerkzaamheden. Zij mochten niet meehelpen aan het paal- en rijswerk.

Een bende telde 20 tot 24 man. Bij de reorganisatie in 1851, waarbij het verschil tussen timmerlieden en rijswerkers werd opgeheven, werd het aantal benden op 12 bepaald van elk ongeveer 30 man. Als een Westkappelse jongen dertien jaar was, werd hij bijna altijd toegelaten tot de bende waarin zijn vader werkzaam was.

Er waren veel verschillende werktijden: soms moest je om 4 uur beginnen, bij slechte plekken ook 's nachts. Je kreeg dan iets meer loon.

Binnen het dijkwerk waren, naast het sjouwers- en grondwerk, ook de nodige specialiteiten: krammen, anwerk (het bevestigen van gordingen aan paalhoofden), palen punten, zandzakken vullen, rijswerk, heien, steenzetten, enz.

Elke bende had eenzelfde aantal minder actieve bejaarden in zijn midden. De dijkwerkers binnen een bende kozen hun eigen leiders en onderhielden gezamenlijk een ondersteuningskas.

Het beroep van dijkwerker bood de Westkappelse mannen een zekere garantie van een inkomen, maar dat was in de 19e eeuw vaak veel te weinig. Er werd in die tijd in Westkapelle dan ook grote armoede geleden. Het polderbestuur van Walcheren probeerde met diverse maatregelen de nood te lenigen.

Met het werk aan de dijk hing ook een bepaalde leefwijze, een cultuur samen. En helaas vaak ook schrijnende armoede.

Door de modernisering en mechanisatie van het werk bestaat het ambachtelijke dijkwerk niet meer. Jammer van de verdwenen cultuur, maar gelukkig dat daarmee ook de armoede en het bovenmenselijk zware en vuile werk is verdwenen.

De dracht van de Westkappelse dijkwerker verschilt in enkele details van de klederdracht van de Walcherse boer en m.n. het petje, dat 'slekkepet' wordt genoemd. Om te beginnen heeft het niet de 'meander' versiering van een boerenpetje en verder wordt het op Westkapelle altijd schuin gedragen!

Strandjutten

Familiebanden bepaalden bij welke bende een dijkwerker werd ingedeeld. Stormen en stormvloed betekenden werk en dus een bescheiden welvaart voor de dijkwerkers. Voor de rest heerste er vooral armoede. Met strandjutten wist men zo nu en dan wat extra te verdienen. Menig Westkappelaar laat zich nog altijd het plezier van het jutten niet ontnemen.

Paalworm

De dijk werd niet alleen ondermijnd door de rusteloze zee, maar ook door een geniepig weekdiertje dat generaties waterbouwers grijze haren bezorgde: de paalworm.

Omstreeks 1732 heerste in Westkapelle en andere delen van Nederland weer eens een ernstige epidemie van het beestje. De in zee levende paalworm vertoont een grote voorkeur voor hout. Daarin boort het lange gangen, waardoor het hout zijn weerstand verliest. Beschoeiingen, paalhoofden, rijshout – niets was in het verleden veilig.

In de vorige eeuwen probeerde men de dreiging af te wenden door gebedsdiensten én wetenschappelijk onderzoek naar de oorzaken van de aantasting en naar mogelijke remedies ertegen. Pas sinds de twintigste eeuw kan de paalworm effectief worden bestreden door het gebruik van geïmpregneerde houtsoorten.

Inundatie

Pal bezuiden Westkapelle wordt de machtige dijk onderbroken door een duingebiedje, met daarachter de Westkappelse Kreek. Mooie natuur, maar ook een herinnering aan het feit dat in recente tijden de mens een grotere vijand van de dijk was dan de zee. De kreek is een restant van de inundatie van Walcheren in 1944. Het tankmonument op de dijk herinnert eraan. Wanneer je op deze steen leest over de traumatische gebeurtenissen in de Tweede Wereldoorlog sta je een beetje ten noorden van het voormalige dijkgat.

Waterlinies

Het meest bekend is de Nieuwe Waterlinie, die Amsterdam en Utrecht beschermt. Minder bekend is de Zuiderwaterlinie die langs de grens met België loopt. Deze waterlinie is 7 keer gebruikt (tegen de Spanjaarden, de Fransen en van 1830 tot 1839 tegen de Belgen!). Het principe is simpel maar luistert nauwkeurig: om effectief te zijn moet het land 40 – 50 cm onder water worden gezet. Er kunnen dan geen paarden, kanonnen en schepen overheen. Het hele systeem was alleen door een hoge ambtenaar in Den Haag bekend. De steden, forten en schansen waar de sluizen zich bevonden, kenden alleen hun eigen gebied!

Walcherse dracht

Tot de Tweede Wereldoorlog waren alle boerenvrouwen en kinderen nog in dracht, vooral de meisjes. Mannen gingen als eerste ‘op z’n burgers’ nadat ze in militaire dienst waren geweest en dus met andere kleding in aanraking waren geweest. Het onderwater zetten van Walcheren in 1944 en de daaropvolgende evacuatie en ook het feit dat boerenvrouwen na de oorlog vaak werden gediscrimineerd in winkels, hebben ervoor gezorgd dat veel vrouwen ‘uit de dracht’ gingen. In Westkapelle droegen de boeren een ander petje, geen broekstukken of halsknopen (daar waren ze waarschijnlijk te arm voor) en hadden de vrouwen de vrouwen een afwijkend beukje: een witte achterkant met broderie die men aan een losse voorkant kon vastmaken. Arnemuiden heeft een aparte vissersdracht.